

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Peter Jenko

**Pandemski marketing –
interesne skupine in ustvarjanje moralne panike**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Peter Jenko

Mentorica: red. prof. dr. Breda Luthar

Somentor: asist. dr. Dejan Jontes

**Pandemski marketing –
interesne skupine in ustvarjanje moralne panike**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem mentorici red. prof. dr. Bredi Luthar in somentorju asist. dr. Dejanu Jontesu za vso pomoč in strokovno vodenje pri nastajanju tega diplomskega dela. Hvala tudi mojima staršema za vso spodbudo, potrpljenje in ne nazadnje za nasvet, da se vpišem na študij komunikologije. Nadvse pa bi se še zahvalil svojemu dekletu Maji za vse nasvete in ideje, ki so sledile iz pogovorov o diplomskem delu.

Pandemski marketing – interesne skupine in ustvarjanje moralne panike

Diplomsko delo analizira medijske tekste, ki se nanašajo na pandemijo nove gripe. V teoretskem delu diplomskega dela avtor razloži koncept moralne panike in ugotovi, da obstajata dva modela: procesni in atribucijski. Delo se v nadaljevanju osredotoči le na atribucijski model moralne panike, s katerim avtor ugotovi, da značilnosti nastale družbene okoliščine oziroma pojava ustrezajo opredelitvi moralne panike. Pri izbranem atribucijskem modelu predstavi tri teorije o nastanku moralne panike in pet lastnosti, ki jih obravnavani primer moralne panike izpolnjuje. Na podlagi teorije interesnih skupin zagovarja tezo, da so nastanku moralne panike botrovala farmacevtska podjetja kot interesne skupine oziroma kot glavni opredeljevalci problema. Tako avtor z aplikacijo koncepta moralne panike analizira vplive glavnih akterjev v nastali moralni paniki. Ugotovi tudi, da v moralni paniki pandemije nove gripe ni bilo jasnega ljudskega hudiča, zato so glavni akterji sprožili moralno kampanjo. Moralna panika se konča, ko vpleteni nastalo stanje spoznajo in opredelijo za moralno paniko. Tako je nastal paradoks, ki je povzročil, da se je moralna panika sesula sama vase.

Ključne besede: moralna panika, pandemija, nova gripa, H1N1, interesne skupine.

Pandemic marketing – interest groups and the creation of moral panic

In this diploma thesis, media texts relating to the swine influenza pandemic are analyzed. In the theoretical part, the concept of moral panic is explained and two existing models are established, the process model and the attribute model. The paper later focuses on the attribute model of moral panic. Using this model, it is established that the characteristics of the social phenomenon in question correspond to the definition of moral panic. Within the chosen attribute model, three theories on the origin of moral panic are presented, as well as five attributes characterizing the discussed case. On the basis of the theory of interest groups, the author argues for the thesis that the creation of the moral panic was caused by the pharmaceutical companies, as they were the interest groups or the main identifiers of the problem. With the application of the concept of moral panic, the author analyzes the influence of the claim-makers in the created moral panic. It is also established that the moral panic of the swine influenza pandemic did not have a clear folk devil. That is the reason the moral panic was started. Moral panic ends when the people involved see and define the situation as moral panic. Thus, a paradox arose and caused the moral panic to fall to pieces.

Key words: moral panic, pandemic, swine influenza, H1N1, interest groups.

KAZALO

1	UVOD	7
2	PANDEMIJA NOVE GRIPE	8
	2.1 <i>Kronološki potek pandemije</i>	9
3	MORALNA PANIKA	11
	3.1 <i>Procesni model</i>	11
	3.2 <i>Atribucijski model</i>	13
	3.2.1 Teorije moralnih panik	13
	- Teorija široke javnosti	14
	- Elitna teorija moralne panike	11
	- Teorija interesnih skupin	15
4	POGOJI ZA NASTANEK MORALNE PANIKE PO ATRIBUCIJSKEM MODELU	16
	4.1 <i>Zaskrbljenost</i>	16
	4.2 <i>Sovražnosti</i>	17
	4.3 <i>Konsenz</i>	18
	4.4 <i>Nesorazmerje</i>	19
	4.5 <i>Kratkotrajnost</i>	21
5	GLAVNI AKTERJI	22
	5.1 <i>Mediji</i>	23
	5.2 <i>Javnosti</i>	24
	5.3 <i>Policija in sodstvo</i>	25
	5.4 <i>Politiki</i>	26
	5.5 <i>Skupine pritiska</i>	26
	5.5 <i>Ljudski hudiči</i>	27
6	ZAKLJUČEK	28
7	LITERATURA	30
8	PRILOGI	36
	<i>Priloga A: Faze razvoja pandemije po WHO</i>	36
	<i>Priloga B: Število objavljenih prispevkov o novi gripi na Dnevnik.si, Delo.si in Rtvsllo.si</i>	37

KAZALO TABEL IN GRAFOV

Tabela 2.1: Ključni mejniki moralne panike nove gripe	9
Graf 4.1: Število objavljenih novic o novi gripi na Dnevnik.si, Delo.si in Rtv slo.si	22
Tabela 5.1: Ankete na temo nove gripe na 24ur.com	24
Tabela A.1: Faze razvoja pandemije po WHO	36
Tabela B.1: Število objavljenih prispevkov o novi gripi na Dnevnik.si, Delo.si in Rtv slo.si	37

UPORABLJENE KRATICE

BDP	Bruto domači proizvod
BMJ	British Medical Journal (Britanski zdravstveni zbornik)
CHMP	Committee for Medicinal Products for Human Use (Odbor za zdravila za ljudi)
EMA	European Medicines Agency (Evropska agencija za zdravila)
EU	Evropska unija
GAR	Global Alert and Response (Odzivanje ob globalni nevarnosti)
IHR	International Health Regulations (Mednarodni zdravstveni predpisi)
IVZ RS	Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije
MMC	Multimedijski center Radiotelevizije Slovenija
PIPG	Pandemic Influenza Preparedness and Guidance (Smernice za pripravljenost ob pandemski gripi)
WHO	World Health Organization (Svetovna zdravstvena organizacija)

1 UVOD

Leto 2009 je bilo močno zaznamovano z izbruhom pandemije nove gripe. Svetovna zdravstvena organizacija (*World Health Organization* – WHO) je razglasila pandemijo nove gripe 11. junija 2009, preklicala pa jo je 10. avgusta 2010. Zlasti jeseni in proti koncu koledarskega leta 2009 ni bilo dne, ko mediji ne bi pisali o pandemiji. Prav tako ni bilo poti po mestu ali vasi, ki je ne bi spremljalo topotanje korakov pandemskega marketinga. Pojavljati so se začeli razkuževalniki rok, plakati in letaki z nasveti, kako se ubraniti pred pandemijo, organizacije so sprejemale posebne ukrepe za preventivno zaščito svojih zaposlenih, in še bi lahko naštevali.

V svoji nalogi bom skušal ugotoviti, ali je v primeru izbruha nove gripe in razglašene pandemije nastala moralna panika svetovne razsežnosti, globalna moralna panika, ki so jo povzročile interesne skupine. Tezo bom skušal potrditi s tekstualno analizo novinarskih prispevkov na temo nove gripe nekaterih največjih slovenskih medijev in s teorijami moralne panike. Za analiziranje prispevkov izbranih medijev na razširjeno temo nove gripe sem uporabljal metodo tekstualne analize prispevkov. Tekstualna analiza je obsegala analizo tem, analizo virov in analizo poimenovanja. Da bi ugotovil, ali je stanje ustrezalo opredelitvi moralne panike, sem tekstualno analizo usmeril v kriterije družbeno konstruktivističnega atribucijskega modela moralne panike. Pri analizi sem si pomagal še s tremi tradicijami prednostnega tematiziranja, in sicer: z javno, z medijsko in s politično agendo.

V poglavju, ki bo sledil temu uvodu, bom podal nekaj splošnih informacij o pandemiji: kako je do nje sploh prišlo, katere so njene faze ter kateri so bili tisti ključni časovni mejniki, ki so netili paniko, in kateri tisti, ki so ne nazadnje moralno paniko spravili v stanje, da se je sesula sama vase. Nadalje bom predstavil dva modela moralne panike: procesnega in atribucijskega. Znotraj atribucijskega modela moralne panike obstajajo še tri teorije o nastanku moralne panike: teorija široke javnosti, elitna teorija in teorija interesnih skupin.

Nadalje bom na obravnavani primer apliciral atribucijski model, ki sestoji iz lastnosti moralne panike, kot so: zaskrbljenost, sovražnost, konsenz, nesorazmerje in kratkotrajnost. To bom naredil tako, da bom iz rezultatov tekstualne analize poskusil ugotoviti, ali so bile lastnosti moralne panike po atribucijskem modelu prisotne v obravnavanem družbenem stanju.

Nato bom analiziral tudi glavne akterje moralne panike nove gripe, in sicer: medije, javnost, policijo in sodstvo, politike, skupine pritiska in ljudske hudiče. Zanima me, kakšen odnos so imeli do nastale moralne panike in kakšne dolgoročne posledice je imela moralna panika nanje in celotno družbo. To pa bo tudi glavna iztočnica za zaključek, v katerem bom povzel ključne ugotovitve svojega diplomskega dela.

2 PANDEMIJA NOVE GRIPE

Svetovna zdravstvena organizacija je 11. junija 2009 razglasila pandemijo gripe A (H1N1)v. Gre za »virus influence, ki nikoli ni bil prepoznan kot vzrok okužb človeka pred trenutno H1N1 pandemijo« (WHO 2010a). To je po vsej verjetnosti tudi razlog, ki je glavni vzrok nastanku poenostavljenega poimenovanja s sintagmo *nova gripa*.

Eden izmed stalnih programov Svetovne zdravstvene organizacije je Odzivanje ob globalni nevarnosti (*Global Alert and Response – GAR*).¹ Ta izdaja dnevna poročila (WHO 2009c) o izbruhih in stanjih posameznih bolezni po svetu. Prvo poročilo o takrat še *influenzi podobni bolezni ZDA* in Mehiki GAR izda 24. aprila 2009. 26. aprila 2009 v omenjenih državah bolezen preimenujejo v prašičjo gripo. Naslednji dan, 27. aprila 2009, poročilo poimenujejo ne po bolezni, torej gripi, ampak po njenem vzroku, ki jo povzroča, torej virusu influence; tako poročilo v svoje ime dobi besedno zvezo prašičja influenza. Čez dva dneva, 29. aprila 2009, pa bolezen poimenujejo kar po virusu, in sicer influenza A (H1N1)v. To ime se spremeni 1. julija 2009, približno dva tedna po razglasitvi pandemije, in sicer v pandemijo A (H1N1)v, ki jo WHO nato še uradno razglasi 11. junija 2009 (Chan 2009).

WHO je leta 2009 izdala dokument Smernice za pripravljenost ob pandemski gripi (*Pandemic Influenza Preparedness and Guidance – PIPG*) (WHO 2009a), v katerem gre za posodobljena in dopolnjena vodila za pripravo na pandemijo, ki so dodobra zaznamovala potek moralne panike. Dokument določa šest faz razvoja pandemije z ustreznimi dodatnimi tremi post-pandemskimi fazami, ki so bile določene v skladu z Mednarodnimi zdravstvenimi predpisi (*International health regulations – IHR*) (WHO 2005b) iz leta 2005; v veljavo so stopile 15. junija 2007 in tako postane del mednarodnega prava. Dopolnjene IHR, zlasti na področju odzivanja držav v primerih mednarodnih izbruhov bolezni, je WHO sprejela 23.

¹ Gre za integriran sistem za odzivanje na globalne zdravstvene grožnje, kot so epidemije ter drugi kritični in nevarni izbruhi bolezni. Sistem koordinira posamezne državne zdravstvene sisteme drugega z drugim v skladu z ustreznimi mednarodnimi zdravstvenimi regulativami.

maja 2005 v Ženevi na 85. zboru Svetovne zdravstvene organizacije, ki je sicer potekal med 16. in 25. majem 2005 (WHO 2005b). Posamezno fazo pandemije je WHO razglasila na podlagi PIPG. Ta opredeljuje, da so faze razvoja pandemije »orodja za načrtovanje; so enostavnejše, natančnejše in temeljijo na dokazljivem pojavu; bodo razglašene v skladu z IHR (2005); se ne nanašajo tesno na tveganje izbruha pandemije; predvidevajo prenašanje virusa s človeka na človeka kot ključni dogodek; bolje ločujejo med časom za priprave in časom za odziv na dane situacije; vključujejo po-pandemska obdobja po vrhuncu izbruha« (WHO 2009a, 24).

Delitve faz po obdobjih se v dopolnjenemu dokumentu PIPG iz leta 2009² niso bistveno spremenile, saj so bile dodane le tri post-pandemske faze. Pred to spremembo sta fazi 1–2 del interpandemskega obdobja, faze 3–5 del obdobja nevarnosti izbruha pandemije, faza 6 pa je prav tako bila pandemijsko obdobje (WHO 2005a, 2).

2.1 Kronološki potek pandemije

Tabela 2.1 nudi grob časovni pregled celotnega dogajanja okoli pandemske gripe po svetu in v Sloveniji z ustreznimi dogodki, ki so močnejše zaznamovali potek moralne panike. Prvi dogodek, ki je dodobra zaznamoval jesen 2009, se je zgodil 24. aprila 2009. Takrat je v Mehiki in ZDA izbruhnila nova oblika prašičje gripe, s katero se okužijo ljudje. Moralna panika doživi svoj vrhunec novembra 2009, celotno moralno paniko pa so umirili zlasti božično-novoletni prazniki in upad števila novih obolenj. Pri vsakem časovnem obdobju oz. datumu sem navedel tematiko, ki so jo mediji odprli.

Tabela 2.1: Kronološki potek pandemije

24. april 2009	V Mehiki in ZDA izbruhne nova oblika prašičje gripe (24ur.com 2009e).
11. junij 2009	WHO razglasi pandemijo (Delo.si 2009).
10. september 2009	Inštitut za varovanje zdravja RS in Ministrstvo za zdravje pričneta z obsežno kampanjo Ustavimo gripo! (Pečnik 2009.)
2. november 2009	V Sloveniji se začne cepljenje proti novi gripi (MMC 2009a).
3. november 2009	Prva smrtna žrtev v Sloveniji (MMC 2009b).
konec oktobra 2009	Številna podjetja, ustanove, šole, vrtci idr. sprejmejo hišne rede, ki vključujejo redna čiščenja kljuk in namestitvev razkuževalnikov rok.

² Faze pandemije so podrobneje prikazane v Prilogi A.

sredina novembra 2009	Cepijo se nekateri slovenski politiki (Novice.Dnevnik.si 2009a). Začnejo se zapirati šole, omejuje se obisk zdravstvenih in ostalih javnih ustanov. V Sloveniji se postavlja pod vprašaj varnost cepiva (Trček 2009a).
konec novembra 2009	Slovenski premier Borut Pahor se cepi proti novi gripi (Novice.Dnevnik.si 2010b). Inštitut za varovanje zdravja RS pravi, da je cepljenje najboljša zaščita proti novi gripi (Novice.Dnevnik.si 2009c). Število obolelih za novo gripo v Sloveniji po podatkih IVZ RS narašča (Knavs in Strgar 2009).
sredina decembra 2009	V Sloveniji se cepi več kot 100.000 prebivalcev (Novice.Dnevnik.si 2009č). V Sloveniji 13. smrtna žrtev ³ nove gripe (MMC 2009c). Nemčija napove prodajo odvečnih odmerkov cepiva (Novice.Dnevnik.si 2009d).
24. december 2009	Pandemija doživi svoj vrhunec (Novice.Dnevnik.si 2009f).
začetek januarja 2010	Skupščina Sveta Evrope zahteva preiskavo, s katero bi ugotovila, ali je WHO ponaredila dokaze za razglasitev pandemije nove gripe (Novice.Dnevnik.si 2010c). Preiskovalna komisija Evropskega parlamenta je enoglasno sprejela resolucijo, v kateri je podprta transparentnost v preiskavi morebitnega obstoja korupcije v vrstah Svetovne zdravstvene organizacije (WHO), farmacevtske industrije in znanstvenikov pri razglasitvi pandemije nove gripe (Novice.Dnevnik.si 2010č). Francija napove prodajo več milijonov odmerkov cepiva proti novi gripi (Novice.Dnevnik.si 2010d).
sredina januarja 2010	Število novih obolenj upada, države, ki so kupile preveč odmerkov cepiva, želijo le-te prodati (Knavs 2010). WHO je pripravljena na neodvisno preiskavo svojega odziva ob izbruhu nove gripe (Novice.Dnevnik.si 2010e).
konec januarja 2010	Italijansko računsko sodišče odkrije nepravilnosti v pogodbi Italije s farmacevtskim podjetjem GlaxoSmithKline, od katerega je Italija kupila cepivo (MMC 2010a).
sredina februarja 2010	WHO skliče sestanek odbora strokovnjakov, ki organizaciji svetujejo glede pandemij, ali naj prekličejo 6. stopnjo pandemije. Pandemije ne prekličejo (Novice.Dnevnik.si 2010f). V Sloveniji se postavlja pod vprašaj zakonitost podpisane pogodbe s podjetjem GlaxoSmithKline, od katerega je Slovenija kupila 560.000 odmerkov cepiva (Zajec 2010).
sredina aprila 2010	Komisija DZ za nadzor javnih financ je pozvala vlado, naj v roku treh mesecev preuči skladnost pogodbe za nakup cepiva proti novi gripi s slovenskim in evropskim pravnim redom (24ur.com 2010a).
začetek junija 2010	WHO napoveduje sestanek odbora strokovnjakov, ki organizaciji svetujejo glede pandemij, ali naj prekličejo 6. stopnjo pandemije.
10. avgust 2010	WHO naznani konec pandemije (MMC 2010b).

³ Kasneje v Sloveniji pristojne oblasti niso zabeležile nobenega smrtnega primera, ki bi izhajal iz vzroka okužbe z virusom nove gripe.

3 MORALNA PANIKA

Do danes sta se razvila dva modela preučevanja moralne panike, in sicer:

- procesni (postopkovni) in
- atribucijski (lastnostni) model.

3.1 *Procesni model*

Utemeljitelja klasičnih študij moralne panike sta Stanley Cohen in Stuart Hall. Cohen je s svojo knjigo *Folk Devils and Moral Panics*, ki je bila prvič izdana leta 1972, razvil koncept procesnega modela moralne panike.

Cohen definira moralno paniko kot stanje, v katerem

okoliščina, oseba ali skupina ljudi postane spoznana in označena za grožnjo družbenim vrednotam; narava le-te je predstavljena preko množičnih medijev v stilizirani in stereotipizirani obliki, tako da uredniki, škofje, politiki in ostali pravomisleči ljudje postavijo moralne prepreke; namreč družbeno priznani eksperti izrekajo svoje ugotovitve in možne rešitve, s čimer razvijajo tudi načine reševanja. Nato vse skupaj izgine, ponikne ali pa se stanje poslabša do mere, da postane bolj vidno. Včasih je predmet moralne panike ljudem nekaj neznanega, kdaj pa je predmet nekaj, kar je do tedaj obstajalo že precej dolgo, a je šele ob moralni paniki ljudem padlo v oči. Včasih tudi moralna panika premine tako, da gre iz našega spomina, razen iz kolektivnega in iz folklore, medtem ko ima v drugih primerih bolj resne in dolgoročne posledice in lahko povzroči zakonodajne in druge družbene spremembe ali celo popolnoma drugačen način percepcije družbe (Cohen 1972, 9).

Procesni model ima po Cohenu sedem faz, in sicer:

- vznik družbene grožnje,
- vključevanje medijev,
- vključitev moralnih interpretatorjev,
- vključitev strokovnjakov in poznavalcev,
- pojav možnih rešitev nastalega problema,
- moralna panika ponikne in
- posledice (v Critcher 2003, 16–19).

Med klasike študij moralne panike spada tudi Hall, ki je s svojimi sodelavci leta 1978 izdal knjigo *Policing the Crisis*. V delu gre Hall še dlje od same prenove procesnega modela moralne panike; le-tega popolnoma rekonceptualizira v luči marksizma. Cohenova kultura

družbenega nadzora,⁴ ki ohranja moralni konsenz, je nadomeščena z borbo državnega aparata za ohranitev obstoječe hegemonije ali prevlade njene ideologije (Cricher 2003, 15–16). Hall (et al. 1978) tako pravi, da želi državni aparat ohraniti svoj, na ideologiji temelječ *modus operandi*, ki ga vzdržuje na svojem hegemonskem položaju, kar se da nedotaknjeno in čvrsto. Moralna panika ima v takem primeru posledice, ki ideologije ne skušajo izpodkopavati z dvomi vanjo, ampak še ojačati prepričanje vanjo.

3.2 Atribucijski model

Čez približno dve desetletji sta Erich Goode in Nachman Ben-Yehuda razvila še drugi model moralne panike, in sicer atribucijski model, ki pa je družbeno konstruktivističen. Njun model pravi, da določeno družbeno stanje lahko označimo za moralno paniko, če le-to izpolnjuje naslednjih pet kriterijev:

- obstajati mora povišana stopnja zaskrbljenosti,
- povečana mora biti prisotnost sovražnosti, ki je usmerjena proti deviantom,
- nadalje mora obstajati javni konsenz, da določena oblika deviantnosti predstavlja grožnjo družbi,
- obstajati mora nesorazmerje med domnevno grožnjo v primerjavi z objektivno grožnjo družbi in ne nazadnje
- je še ena izmed lastnosti moralne panike ta, da je družbeno stanje, ki je kratkotrajno (Goode in Ben-Yehuda 1994, 33–38).

Goode in Ben-Yehuda izhajata iz paradigme družbenega konstruktivizma. Ta paradigma »kritizira domnevo, da sociologija lahko opredeljuje, meri, razlaga in predlaga rešitve za družbene probleme« (Cricher 2003, 20). Iz tega sledi, da družbeni problemi ne obstajajo sami po sebi, ampak so posledica družbene konstrukcije (Burr 1995, 7–8). Torej, po Goodeu in Ben-Yehudi gre pri moralni paniki za primere, v katerih »postanejo ljudje močno zaskrbljeni zaradi določenega družbenega vprašanja ali grožnje, ki se, merjena s točno določenimi indikatorji, izkaže za neškodljivo, in se zberejo in ukrepajo, da bi odpravili problem. Čez čas le-ti izgubijo zanimanje za z njihove strani odprto vprašanje in opredeljeno grožnjo in svojo pozornost preusmerijo k drugim zadevam« (Goode in Ben-Yehuda 1994, 4).

⁴ Cohen (1994, 74) koncept kulture družbenega nadzora povzame po Lamertu. Lamert (v Cohen 1994, 74) kulturo družbenega nadzora opredeli kot »zakone, producente, programe in organizacije, ki v imenu kolektivnosti pomagajo, rehabilitirajo, kaznujejo ali kako drugače manipulirajo z devianti«.

Tu je pomembno opozoriti, da se moralne panike razlikujejo glede družbenih problemov in moralnih kampanj (angl. *moral crusades*). Po Goodeu in Ben-Yehudi jih Critcher povzame tako: »Razlika tiči v tem, da družbenim problemom primanjkuje ljudskih hudičev, paničnih reakcij ali nenadnih sprememb zaskrbljenosti glede določene teme. Moralne kampanje so načrtovane agitacije, ki jih sprožijo in vodijo moralni interpretatorji, ki križarjenje zlorabljuje za uresničitev lastnih interesov. Da bi se moralna kampanja prelevila v moralno paniko, bi moralo priti do mobilizacije javnosti« (Cricher 2003, 23).

3.2.1 Teorije moralne panike

Znotraj atribucijskega modela obstajajo vsaj tri razlage, kako lahko vznikne moralna panika, in sicer teorija široke javnosti, elitna teorija moralne panike in teorija interesnih skupin. Goode in Ben-Yehuda teorije med seboj razlikujeta v dveh pogledih, zlasti v tem, ali gre za razsežnost, ki izhaja iz odnosa med ideologijo/moralo in javno koristjo, ter odnosom med elitami in javnostmi. Prva razsežnost je razsežnost motiva, pri kateri se sprašujemo, ali zaradi trdno zasidranih stališč in ideoloških prepričanj prihaja do zaskrbljenosti okoli določene moralne panike in odziva nanjo. Druga razsežnost pa se ukvarja z družbenim izvorom moralne panike in se osredotoča na kriterije, ki morajo biti izpolnjeni, da v družbi izbruhne moralna panika.

- Teorija široke javnosti

Teorija široke javnosti pravi, da je izvor moralne panike široka javnost. Moralna panika izvira iz najširšega kroga ljudi, ki mu je glede določenega družbenega vprašanja skupna ista skrb. Po tej teoriji moralne panike ne izzovejo družbene skupine ali mediji, temveč spontan pojav družbene zaskrbljenosti, ki do vznika prikrito že obstaja.

Pomembno vlogo pri nastanku moralne panike imajo tudi govorice; so lahko vzrok in hkrati posledica moralne panike. Goode in Ben-Yehuda (1994, 108) pravita, da so govorice »eden izmed temeljnih procesov, ki netijo moralno paniko; lahko pa je tudi obratno, in sicer da moralna panika priskrbi kontekst za govoričenje. Ko pa pride do govoric, pa le-te postanejo opravičilo za strahove, pretirane reakcije in občutke ogroženosti. Govorica je bistvena prvina moralne panike in je eden izmed razlogov, zakaj mora biti moralna panika obravnavana kot oblika kolektivnega vodenja.«

Prikrito obstajanje družbene zaskrbljenosti je bilo v primeru nove gripe povezano zlasti s skrbjo ljudi za svoje zdravje in zdravje svojih najbližjih. Željo po zdravju zaznamuje želja po življenju. Javnost je v tem primeru najširša možna, saj z univerzalno skrbjo za zdravje zajema skoraj vse. Veliko govoric je krožilo zlasti o cepivu, pri čemer sta se oblikovala dva tabora; nekateri strokovnjaki⁵ so zagovarjali neškodljivost cepiva in nujnost, da se ljudje cepijo in s tem zaščitijo svoje zdravje, spet drugi⁶ pa so poudarjali, da ima cepivo nevarne in celo usodne stranske učinke.

- **Elitna teorija moralne panike**

Po tem teoretskem modelu »elitna skupina namenoma in zavestno vodi kampanjo, s katero ustvarja in ohranja zaskrbljenost, strah in paniko nad segmentom javnosti glede določenega vprašanja, za katerega ta skupina ve, da ni pretirano škodljivo za družbo. Običajen namen tovrstne kampanje je preusmeritev pozornosti od realnih družbenih vprašanj in problemov, katerih reševanje bi lahko ogrozilo interese elit« (Goode in Ben-Yehuda 1994, 135).

Ideja tiči v tem, da *spin doctorji* služb za odnose z javnostmi elit z medijskimi diverzijami (medijskimi spini) preusmerjajo pozornost javnosti na vprašanja in probleme, ki jim prinašajo moralno ali materialno korist. Elite so tako pogostokrat primarni poimenovalci in opredeljevalci problemov, mediji pa jim s prevzemanjem njihovih definicij le sledijo. Beck to poimenuje kot medijsko simbolično politiko (1997, 57), pri čemer pravi, da se mediji kot akterji v tej novi politični kulturi soočajo z razmerami, v katerih zasebne gospodarske družbe s tradicionalnimi interesnimi skupinami, nevladnimi organizacijami in ostalimi tekmujejo med seboj, kako bi jim uspelo, da bi ostali svoje definicije stvarnosti ponotranjili z njihovimi. Ob vsem tem pa se vsi vpleteni želijo prikazati kot verodostojni in razumski opredeljevalci.

Če želimo, da svet ne bi izgledal kot splet naključnih in kaotičnih dogodkov, je le-te treba ustrezno indetificirati (poimenovati, opredeliti, kontekstualizirati z drugimi dogodki, ki so publiki že znani) in jih umestiti v družbeni kontekst (postaviti v pomenski okvir, ki je občinstvu poznan). Ta postopek indentifikacije in kontekstualizacije je eden izmed najpomembnejših načinov, s pomočjo katerega mediji dogodkom dajo pomen. Dogodek je smiseln le, če ga je moč umestiti v vrste znanih družbenih in kulturnih identifikacij (Hall v Thompson 1998, 59).

Vprašanje, ki se zastavlja ob apliciranju te teorije na moralno paniko nove gripe, se nanaša na odnos med elitami in interesnimi skupinami. Kje je pravzaprav meja med njimi in kdo je

⁵ Dr. Alenka Kraigher, predstojnica za nalezljive bolezni na Inštitutu za varovanje zdravja RS (Trček 2009b), in prof. dr. Franc Strle s Klinike za infekcijske bolezni in vročinska stanja Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana.

⁶ Primož Verbič, predsednik Društva za svobodo odločanja (Trček 2010a).

čigav lastnik? Po tej teoriji so moralno paniko povzročile državne in superdržavne⁷ elite, ki so želele odvrniti pozornost javnosti od vse globlje svetovne finančne krize. In ker se globalne probleme rešuje globalno, so pozornost od globalne finančne krize elite preusmerile z globalno moralno paniko. Evropska unija je preiskave sprožila šele v začetku januarja, po vrhuncu moralne panike, Slovenija pa v sredini februarja;⁸ torej takrat, ko so države ugotavljale, da so kupile preveč cepiva glede na pokazane realne posledice nove gripe (WHO 2010b).

- **Teorija interesnih skupin**

Teorija zagovarja tezo, da »poklicna združenja, policija, mediji, verske skupine, izobraževalne ustanove neodvisno od drugih pripeljejo določeno temo v središče pozornosti javnosti« (Goode in Ben-Yehuda 1994, 139).

Razlika med elito in interesno skupino je po tej teoriji zlasti v tem, da interesne skupine mnogokrat nasprotujejo interesu elit in se aktivno vključijo v tekmo, v kateri bi določena tema, ki bi odražala njihov interes, postala prednostno tematizirana. Težava nastane, ko se meja med elitami in interesnimi skupinami začne brisati s subpolitiko. Subpolitika, kot jo imenuje Beck (1997, 57–61), nastane takrat, ko elitam ne uspe zagotoviti identifikacije svojega delovanja kot takšnega, ki lahko reši družbene težave. Politične elite so namreč spoznale, da z vključevanjem v subpolitiko lahko dosežejo tisto, česar jim v politiki ni uspelo. Elite finančno spodbujajo in celo ustanavljajo nevladne organizacije, ki nato v obliki interesne skupine manifestirajo interes elite, npr. Zavod 25. junij, Zavod Ipsilon idr. Motiv interesne skupine ni strogo vezan le na ideologijo, moralo ali materialno korist.

Oba, tako ideološki/moralni kot tudi motiv materialne koristi, se med seboj stalno prepletata, le da na deklarativni ravni interesne skupine stalno prevladuje le eden izmed obeh.

Ključno vprašanje pri tej teoriji je, kdo izmed vpletenih glavnih akterjev je največ pridobil z moralno paniko in kdo izmed njih je izstopil kot zmagovalec. Po tej teoriji so moralno paniko povzročile farmacevtske multinacionalke, kot so GlaxoSmithKline, Sanofi-Aventis, Novartis idr., ki so ustvarjale pritiske na WHO. Deset farmacevtskih multinacionalk⁹ je med

⁷ EU kot povezava držav predstavlja obliko večdržavne zveze z jasnimi tendencami po krepitvi pristojnosti centralne oblasti nad državnimi in regionalnimi.

⁸ Glej Tabela 2.1.

⁹ Poročilo *H1N1 'Swine Flu' Vaccine Market Review* vključuje naslednja podjetja: Baxter Healthcare, GlaxoSmithKline, CSL, Medimmune (Astra Zeneca), Merck & Co. Inc, Novartis, Sanofi Pasteur, Sinovac, Hualan Biological Engineering Co. in Novovax (Pizzi 2010).

pandemijo samo v letu 2009 zaslužilo prek 3,3 milijarde ameriških dolarjev (Kalorama Information 2010).¹⁰

4 POGOJI ZA NASTANEK MORALNE PANIKE PO ATRIBUCIJSKEM MODELU

Moralno paniko nove gripe sem nadalje analiziral po atribucijskem modelu moralne panike, katerega utemeljitelja sta Erich Goode in Nachman Ben-Yehuda s knjigo *Moral Panics: The Social Construction of Deviance* iz leta 1994.

4.1 Zaskrbljenost

Prvi kriterij za nastanek moralne panike je »povečana stopnja zaskrbljenosti javnosti nad določenim obnašanjem določene skupine ali kategorije, katerih posledice ravnanj domnevno vplivajo na ostali del družbe« (Goode in Ben-Yehuda 1994, 33). Sprememba stopnje zaskrbljenosti mora biti manifestirana in izmerljiva glede na konkretna dejstva, npr. z javnomnenjskimi poizvedbami, preko javne obravnave v obliki medijske pozornosti, preko predlagane zakonodaje, preko dejanj družbenih gibanj ipd.« (Goode in Ben-Yehuda 1994, 33.)

Beck (v Thompson 1998, 22) s svojo knjigo *Rizična družba*, ki je prvič izšla leta 1986, predstavi tezo, da sta modernizacija in razvoj družbe zaznamovana z industrijskimi revolucijami in tehnološkimi paradigmi, tesno povezana z večanjem strahu pred modernim, neznanim in drugačnim. Sprva so bile družbe vezane zgolj na proizvodnjo in distribucijo dobrin, danes pa ima ta proizvodnja tudi svoj stranski produkt v obliki tveganj, ki se jih ljudje vse bolj zavedajo.

V primeru pandemske gripe je bilo pod vprašaj postavljeno zdravje, ki je ena najbolj osnovnih in kulturno univerzalnih vrednot. Glavna skrb, ki so jo imeli ljudje, je bila, da bi se okužili z virusom nove gripe, ki pa so jo mediji že od samega začetka predstavljali kot pandemsko. Sledila je še skrb, da cepivo ne deluje oz. da ima nevarne stranske učinke, a se je

¹⁰ Raziskavo trga cepiv, ki je te podatke razkrila, je naredilo ameriško podjetje Kalorama Information, vodilno podjetje, ki dela raziskave trga zdravil na svetu. Njihove stranke so največje farmacevtske multinacionalke. Podjetje preko svoje spletne trgovine Companiesandmarkets.com prodaja poročilo za 974,00 EUR, kar je za marsikoga finančno nedosegljivo.

v Sloveniji po podatkih Poročila o cepljenju proti pandemski gripi za obdobje do 3. februarja 2010 (IVZ RS 2009) kljub temu proti novi gripi cepilo več kot 103.000 ljudi. Slovenija je kupila 560.000 odmerkov cepiva proti novi gripi (Zajec 2010).

Samo dan zatem, ko je v Slovenijo prišla novica o izbruhu nove oblike prašičje gripe v Mehiki in ZDA, tj. 25. aprila 2009, so mediji že poročali o stališču WHO, ki ga je zastopala generalna sekretarka Margaret Chan, da je nova oblika prašičje gripe »potencialna pandemija« (MMC 2009č). S poimenovanjem je WHO izrazila tendenco po poimenovanju nove oblike prašičje gripe kot pandemije.

Mediji so zaskrbljenost poglobljali s poročanjem o aktualnih statistikah obolelih in pokojnih za novim virusom. Ob tem so se pretežno sklicevali na uradne vire, tj. IVZ RS in WHO. Sklicevali so se tudi na zdravnike, ki so ob prvi smrtni žrtvi v Sloveniji izražali prepričanje, da le-ta najverjetneje ne bo zadnja (Novice.Dnevnik.si 2009f). Zaskrbljenost so mediji stopnjevali tudi s poročanjem o tem, kako se virus širi po svetu in kako je vse bliže Sloveniji. V poletnih mesecih so mediji odprli temo nevarnosti okužbe z novim virusom na počitnikovanju (24ur.com 2009c) in priprave pristojnih državnih zdravstvenih služb na pandemijo (Knavs 2009).

4.2 Sovražnost

Nadalje mora obstajati povečana stopnja sovražnosti do skupine ali kategorije, ki naj bi se domnevno obnašala nesprejemljivo. Člani te skupine ali kategorije so v očeh širše javnosti sovražniki družbe in njenega moralnega reda. Njihovo vedenje ocenjujejo kot škodljivo in kot grožnjo za vrednote in koristi družbe ter celo za sam obstoj družbe kot celote ali zgolj njenega segmenta. Bistvena je stereotipizirajoča dihotomizacija, ki v moralni igri dobrega proti zlu ustvarja ljudske hudiče na eni in ljudske junake na drugi strani (Goode in Ben-Yehuda 1994, 34).

Kot že omenjeno, jasnega ljudskega hudiča, pri čemer bi šlo za osebo ali skupino, ni bilo. Sovražnica zdravja celotnega človeštva je bila pandemija nove gripe. Moralna panika je zamrla, ko je le-ta postala ljudski hudič. Je pojav, ki sprva eksplodira, na koncu pa implodira in se zaradi disproporcionalnosti med realnim in nerealnim sesuje sam vase. Ljudje so pričeli iskati krivca za nastanek moralne panike pri elitah in interesnih skupinah, tj. vladah, farmacevtskih multinacionalkah.

Na podlagi objavljenih prispevkov sem ugotovil, da mediji vse do začetka leta 2010 niso iskali krivca, ki bi bil ljudski hudič. Dokler so bili viri, na katere so se novinarji sklicevali, WHO, IVZ RS in podobni uradni zdravstveni viri, je bil glavni krivec pandemije nova gripa. Nova gripa je bila razlog za vse slabo. Mediji so jo poosebili do mere, da je »nova gripa ubijala« ljudi (Novice.Dnevnik.si 2009e). Prihajalo je do poskusov *počlovečenja* virusa. Situacija je v tem vidiku spominjala na moralno paniko okoli mladinske subkulture, nasilnih videoigric in predpisov o posesti orožja, ki jo je povzročil poboj na srednji šoli Columbine v ZDA. Pa vendar, gripe ne moremo sovražiti, ker sama po sebi za povzročitev pandemije ne more odgovarjati ne kazensko ne materialno.

Po novem letu so se mediji začeli sklicevati še na druge uradne vire in tehtnica se je nagnila v škodo farmacevtskih multinacionalk in WHO. Sklicevali so se na politiko, pravne strokovnjake in farmacevtske družbe (24ur.com 2010a). Teme, ki so se odpirale, so bile povezane z zakonitostjo pogodbe, ki jo je sklenila Vlada RS z GlaxoSmithKline (24ur.com 2010a), in domnevo, da je glavno vlogo pri moralni paniki odigral farmacevtski lobi (24ur.com 2010b). Takrat se je pojavilo tudi novo poimenovanje pandemije s sintagmo »lažna pandemija« (24ur.com 2010č).

4.3 Konsenz

Pri moralni paniki ne gre toliko za popačenje resnice, kakor za to, da deluje z ideološko silo, ki deluje tako, da skuša mobilizirati zdrav razum (McRobbie 1994, 207). Zdrav razum pa je subjekt, za katerega Gramsci (v Hall 1995, 43) pravi, da »vsebuje prvine iz kamene dobe, principe sodobne znanosti in predsodke iz vseh zgodovinskih obdobj na lokalni ravni ter intuicij filozofij o prihodnosti, katerih pogled temelji na ideji združenega celotnega človeštva na svetu«. Gramsci pravi še, da je zdrav razum odraz hegemonije in predmet ideoloških bojev (v Hall 1995, 43).

Za nastanek moralne panike je potreben tudi konsenz, do katerega mora priti v družbi ali v vsaj enem izmed njenih segmentov, le-ti pa se morajo zavedati in biti prepričani, »da je grožnja resnična, resna in da jo povzroča deviantna družbena skupina in njeno vedenje. Soglasje mora biti razširjeno, ni pa nujno, da je univerzalno ali večinsko. Z drugimi besedami: moralna panika se pojavlja v različnih obsegih – nekatere zajemajo veliko večino

članov družbe v določenem času, spet druge pa sprožijo zaskrbljenost samo med določenimi družbenimi skupinami« (Goode in Ben-Yehuda 1994, 34).

Ker je zdravje tako temeljna in univerzalna vrednota, je temeljni konsenz ta, da si ljudje želimo biti zdravi. Pravega in jasnega konsenza glede nevarnosti in resnosti pandemije ni bilo;¹¹ celo glede izvora pandemije ni bilo jasnega konsenza (24ur.com 2010b). Pojavljala so se opozicijska mnenja o nevarnosti cepiva (Trček 2009a), kar dokazuje, da so bili dogodki na temo nove gripe in zlasti varnosti cepiva »vedno bolj narativizirani kot dvodimenzionalni konflikti« (Luthar 1998, 223–224). Na eni strani so se pojavljale avtoritete, ki so zagovarjale cepljenje (Trček 2009b), na drugi pa avtoritete, ki so varnosti cepiva nasprotovale (Trček 2009a). Prispevkih, katerih tema je bila nevarnost cepiva, so bili zelo melodramatični in personalizirani (Vizita.si 2010). Prispevki so tako transformirani »v dramatične zgodbe, v jasno polarizirane melodrame« (Luthar 1998, 223–224).

Medijsko agendo Dearing in Rogers (1996, 5–6) opredelita kot eno izmed tradicij raziskovanja prednostnega tematiziranja. Pravita, da je glavna odvisna spremenljivka prednostnega tematiziranja medijev pomembnost določene teme na medijski agendi. Druga raziskovalna tradicija je, ugotavljata, javna agenda, pri kateri je glavna odvisna spremenljivka pomembnost posameznih sklopov tem na javni agendi. Medijska agenda je v primeru obravnavane moralne panike vplivala še zlasti na politično agendo in narobe. Politična agenda pa se kaže v obliki političnih dejanj, ki so odziv na javno in medijsko agendo (Dearing in Rogers 1996, 5–6). V primeru moralne panike nove gripe je v politiki prišlo do jasnega konsenza, da je nakup cepiva nujno potreben. Zapleti, ki so nastali ob sklepanju pogodb vlad s farmacevtskimi podjetji ob nakupu cepiv, pa so, sicer v ne tako močni meri, vplivali na medijsko agendo.

4.4 Nesorazmerje

Četrty kriterij za določanje moralne panike je nesorazmerje. Že sama uporaba pojma *panika* vnaprej določa, da obstaja med večino družbe ali segmenta prepričanje, da je v določen devianten pojav vključenih veliko več posameznikov, kot jih je sicer dejansko. Poleg tega pa med njimi obstaja še prepričanje, da so grožnja, nevarnost ali možne negativne posledice, ki naj bi jih vedenje deviantnežev povzročilo, precej večje od realnih možnosti (Goode in Ben-

¹¹ Glej Tabelo 5.1.

Yehuda 1994, 34). »Povzročitelji moralne panike poskušajo maksimizirati velikost in razširjenost panike, da bi upravičili svoje zahteve« (Goode in Ben-Yehuda 1994, 99).

Nesorazmerje se je kazalo v pozornosti, ki so jo zlasti mediji posvečali novi gripi, glede na dejansko grožnjo, ki jo je virus predstavljal. Nova gripa je bila prednostno tematizirana. »Postopek prednostnega tematiziranja (angl. *agenda setting*) je neprekinjeno tekmovanje med predlagatelji tem, ki si želijo pridobiti pozornost medijskih profesionalcev, javnosti in političnih elit. Prednostno tematiziranje ponuja razlago, zakaj so informacije o določenih in ne ostalih temah dostopne javnosti« (Dearing in Rogers 1996, 1–2). Postopek prednostnega tematiziranja tvorijo trije podprocesi, in sicer medijska, javna in politična agenda, njihove učinke pa lahko merimo tudi z realnimi indikatorji, pri čemer so le-ti običajno enodimenzionalne spremenljivke, ki nam pokažejo realne učinke določene moralne panike, ki je prednostno tematizirana (Dearing in Rogers 1996, 5–18, 28).

Realni indikator v primeru nove gripe je število smrti. Po podatkih WHO je med 24. aprilom 2009¹² in 11. junijem 2010¹³ umrlo vsaj 18.156 ljudi po celem svetu (WHO 2010b). Ker mnogo primerov smrti ni bilo z zagotovostjo potrjenih za posledico okužbe z virusom nove gripe, WHO opozarja, da je dano število smrti spodnja ocena dejanskih smrtnih primerov. Nesorazmerje je razvidno iz dejstva, da po podatkih WHO za svet niha običajno število smrtnih primerov za navadno sezonsko gripo med 250.000 in 500.000 na leto (WHO 2009b). V Sloveniji je za posledicami okužbe z virusom nove gripe umrlo 13 ljudi (Novice.Dnevnik.si 2010b).

Nesorazmerno so bili uporabljeni tudi viri. V veliki večini so se mediji do vrhunca moralne panike sklicevali na WHO in pristojne zdravstvene službe. To obdobje stopnjevanja moralne panike je bilo mnogo daljše od obdobja po vrhuncu moralne panike, ko so se mediji začeli sklicevati še na vire, ki so krivdo za nastalo paniko pripisovali WHO in farmacevtskim lobijem.

4.5 Kratkotrajnost

¹² Dan, ko je WHO začela spremljati širjenje virusa. Pandemija je bila razglašena 11. junija 2010, ko je bilo po celem svetu zabeleženih 144 primerov smrti in 28.774 okužb z virusom nove gripe (WHO 2009c).

¹³ Mine eno leto od razglasitve pandemije nove gripe.

Po svoji naravi so moralne panike kratkotrajne; izbruhnejo precej hitro in nenadno (čeprav lahko tudi prikrito čakajo dolga obdobja in nato izbruhnejo; ali pa se zgolj občasno manifestirajo) in prav tako nenadoma tudi izginejo. Nekatere panike lahko postanejo rutinske ali institucionalizirane, kar pomeni, da določena moralna skrb ostane prisotna v družbi v obliki npr. družbenih gibanj, zakonodaje, neformalnih norm, načinov kaznovanja prestopnikov tudi po zaključeni začetni moralni paniki. Spet druge panike pa zatonejo brez sledi, tako, da pravni, socialni in moralni ustroj družbe po paniki ostane v osnovi enak, kot je bil do tedaj (Goode in Ben-Yehuda 1994, 38).

Thompson dodaja, da kljub temu, da imajo različni teoretiki moralne panike različne pristope, na splošno »obstaja soglasje glede vsaj dveh značilnosti, in sicer da mora obstajati visoka stopnja zaskrbljenosti zaradi vedenja določene skupine posameznikov in da mora obstajati povečana stopnja sovražnosti do skupine posameznikov, ki naj bi predstavljali grožnjo« (Thompson 1998, 9).

O točnem datumu začetka in konca moralne panike je težko govoriti, lahko pa govorimo o dogodkih, ki so nastanek in samo moralno paniko vzdrževali in nenazadnje tudi pokopali. Začetni dogodek je bil izbruh nove oblike prašičje gripe v Mehiki 24. aprila 2009. Naslednji ključni dogodek je bila zagotovo razglasitev pandemije 11. junija 2009. Panika se je najbolj stopnjevala po poletnih počitnicah vse do novembra in decembra, ko je doživela vrhunec; po prazničnem božično-novoletnem suspenzu prednostnega tematiziranja nove gripe se je januarja 2010 pričelo zaključno obdobje moralne panike.¹⁴

Pa vendar je bila moralna panika globoko zasidrana v obliki pesimizma in strahu pred neznano novo boleznijo. Le nekaj dni po izbruhu nove gripe v Mehiki in ZDA, 27. aprila 2009, je na spletni strani 24ur.com 8.496 obiskovalcev sodelovalo v anketi, katere vprašanje se je glasilo: Ali se bojite, da bi nov virus prašičje gripe prišel tudi v Slovenijo? 68 % jih je odgovorilo pritrdilno, 28 % se jih ni balo, da bi nova gripa prišla v Slovenijo, preostalih 5 % pa ni vedelo, kaj bi odgovorilo oz. jih to ni zanimalo. Anketa je bila aktivna do 30. aprila 2009 (24ur.com 2009a).¹⁵

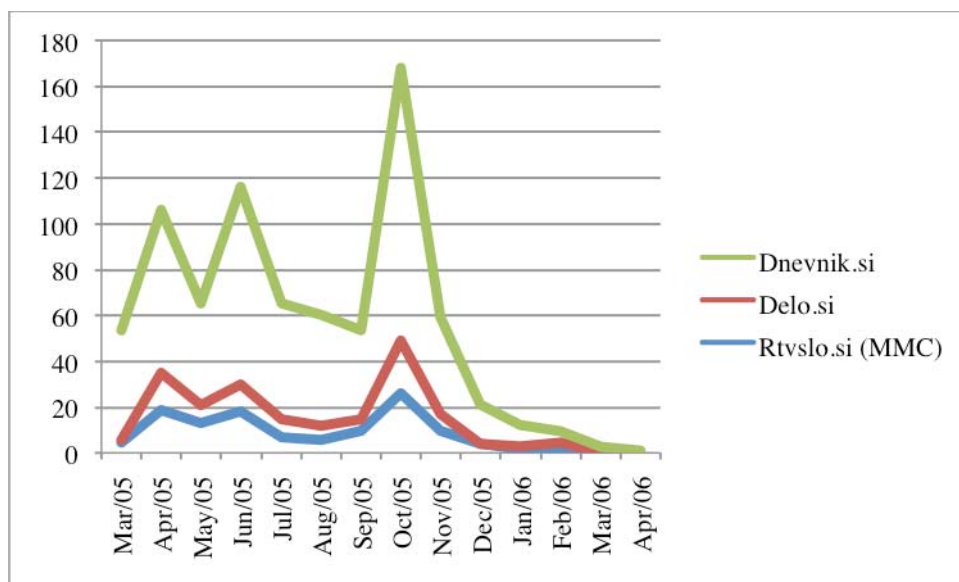
Graf 4.1 še bolj nazorno prikazuje kratkotrajnost moralne panike. Objavo prispevkov v zvezi z novo gripo sem spremljal v treh po vsej Sloveniji branih spletnih publikacijah, in sicer Dnevnik.si, Delo.si in Rtv slo.si. Te medije sem izbral zaradi njihove splošne razširjenosti in branosti. Objave sem spremljal med aprilom 2009 in majem 2010. Maja in julija 2009 sta bila prva manjša vrhunca, med julijem in septembrom 2009 je vladalo poletno zatišje, oktobra je

¹⁴ Za podrobnejši potek glej Tabelo 2.1.

¹⁵ Glej Tabelo 5.2.

bil vrhunec, avgusta, septembra in oktobra 2009 je prav tako vladalo zatišje, s prihodom jeseni pa novembra 2009 moralna panika doseže vrhunec. Dnevnik.si je objavil 119 novic, Delo.si 23 in MMC 26 novic. Po božično-novoletnih praznikih je količina objavljenih člankov strmo upadla in moralna panika se je polegla.

Graf 4.1: Število objavljenih novic o novi gripi na Dnevnik.si, Delo.si in Rtv slo.si

5 GLAVNI AKTERJI

Cohen potek moralne panike vidi skozi prizmo reakcij med petimi glavnimi akterji, in sicer: novinarji, javnostjo, policijo in sodstvom, politiko in skupinami pritiska. Spector in Kituse (v Critcher 2003, 22) glavne akterje, ki so usmerjeni proti deviantnemu posamezniku ali skupini, poimenujeta opredeljevalci (angl. *claim-makers*). Dodajata še, da družbenih problemov ne bi smeli jemati, kot da gre za neko stanje, ampak za aktivnosti. Opredeljevalci so lahko profesionalci ali aktivisti različnih vrst, katerih vloga se lahko zaradi določene družbene situacije, tj. moralne panike, prelevi v vlogo moralnega opredeljevalca. »Ključna aktivnost opredeljevalcev je retorična, in sicer prepričevanje, s katerim želijo vzpostaviti "lastništvo" nad določenim problemom« (Cricher 2003, 22). Opredeljevalci, ki so v mojem primeru mediji, javnost, policija in sodstvo, politiki in skupine pritiska, ustvarijo primerne definicije pojavov, s čimer opredeljen pojav tudi čustveno ovrednotijo.

5.1 Mediji

Ko gre za moralno paniko, so značilnosti novinarskega poročanja množičnih medijev, da pretiravajo s pozornostjo, ki jo namenjajo določenemu dogodku, prav tako pretiravajo pri opisovanju samega dogodka, popačijo jih in stereotipizirajo (Cohen 1972, 16–18). Hall (et al. v Critcher 2003, 14) vidi štiri značilnosti novinarskih praks:

Prvič, mediji so v veliki meri odvisni od uradnih in avtoritativnih virov ter so zato v vlogi drugotnih opredeljevalcev, ki zgolj reartikulirajo poglede, ki so jim jih ponudili primarni opredeljevalci, tj. uradni in avtoritativni viri. Drugič, mediji ponujene informacije primernih opredeljevalcev prevedejo v "javne sopomenke", ki so razumljive občinstvu. Tretjič, mediji se odzovejo na odzive primarnih opredeljevalcev kot da bi njihovo mnenje bilo javno. Četrtič, mediji pretiravajo z namenom upravičenja nastale zaskrbljenosti (v Critcher 2003, 14).

Thompson opozarja, da je vloga medijev zlasti diskurzivne narave, saj se ob vsaki moralni paniki oblikujejo določene diskurzivne prakse, ki se prezrcalijo v vsakodnevne novičarske vrednote. Mediji tako »ustvarjajo diskurz, ki ga lahko priključijo in aplicirajo na vsako novo stanje, ki kaže na domnevno ogrožanje moralnega reda, in s tem povzročijo moralno paniko« (Thompson 1998, 127). Tako na primer vsakoletna sezonska gripa, kljub temu da po podatkih WHO terja med 250.000 in 500.000 življenj na letni ravni (WHO 2009b), ni označena za pandemsko, medtem ko je nova gripa to bila, saj je bila postavljena v kontekst pandemij 20. stoletja.¹⁶

Novice, ki so bile objavljene pred božično-novoletnimi prazniki, so naravnost spodbujale paniko. Glavni akter pred letom 2010 je v novinarskih reprezentacijah bila WHO, ki je bila tudi glavni vir, na katerega so se sklicevali novinarji. Z januarjem 2010 WHO v prispevkih ni bila več reprezentirana kot verodostojna organizacija, kot je bila pred letom 2010. Državne oblasti, razočarane nad svojimi nakupi cepiv, grešnega kozla najprej iščejo pri sebi, tako da sprožijo preiskave o zakonitosti pogodb s farmacevtskimi giganti, in ko ugotovijo, da so jih multinacionalke prisilile v podpis pogodb,¹⁷ s katerimi so odgovornost za stranke učinke

¹⁶ Po podatkih WHO (2009a, 13) so v 20. stoletju človeštvo prizadele tri pandemije, vse kot posledica okužbe z virusom influence A, in sicer:

- španska gripa med letoma 1918 in 1919 kot posledica virusa influence A, podtipa H1N1,
- azijska gripa med letoma 1957 in 1958 kot posledica virusa influence A, podtipa H2N2, in
- gripa Hongkong med letoma 1968 in 1969 kot posledica virusa influence A, podtipa H3N2.

Najbolj je človeštvo prizadela španska gripa, ki je terjala med 20 in 50 milijonov človeških življenj in upad svetovnega BDP tudi do 16,9 % (WHO 2009a, 13).

¹⁷ Davkoplačevalci so bili na najslabšem, torej prav tisti, ki bi v primeru, da bi se virus izkazal za res veliko grožnjo, cepivo najbolj rabili. Vlade so podpisale pogodbe, po katerih so morale prevzeti odgovornost za stranske učinke, hkrati pa so plačale ogromne zneske za nakup cepiva, tudi Slovenija, ki je z GlaxoSmithKline sklenila pogodbo, vredno približno 6 milijonov evrov, in sicer za nakup 800 tisoč odmerkov cepiva (24ur.com 2010c). V pogodbi, ki sta jo sklenila GlaxoSmithKline in ministrstvo za zdravje, piše: »Ministrstvo za zdravje bo povrnilo vso škodo in razbremenilo GlaxoSmithKline vseh odgovornosti, škod, kazni, glob, vključno s

prevzele države, pričnejo nato leteti še obtožbe na WHO, češ da potrebe po razglasitvi pandemije sploh ni bilo in da je podlegla lobiju farmacevtske industrije ter sprožila globalno moralno paniko.

5.2 Javnost

Že pred vznikom moralne panike mora obstajati prikrita možnost, da javnost reagira na določeno vprašanje, kot da bi to bilo sporno. Gre za nekakšno mino, ki le čaka, da nekdo stopi nanjo in povzroči nastanek medijske histerije okoli moralne panike. Vendar je treba pri tem opozoriti, da kot moralno paniko ne moremo označiti situacij, ko »se medijska histerija nanaša na nek dogodek ali stanje, ki ne ustvarja neke splošne javne zaskrbljenosti« (Goode in Ben-Yehuda 1998, 26).

Tabela 5.1: Ankete na temo nove gripe na 24ur.com

Termin	Vprašanje	Rezultati	Populacija
27.–30. april 2009	Ali se bojite, da bi nov virus prašičje gripe prišel tudi v Slovenijo?	68 % Da, 28 % Ne in 5 % Ne vem, me ne zanima (24ur.com 2009a).	8.496
19. junij–7. julij 2009	Se bojite okužbe z novo gripo?	58 % Da, 38 % Ne in 5 % Ne vem, me ne zanima (24ur.com 2009b).	18.012
15.–17. september 2009	Menite, da je večji izbruh nove gripe v Sloveniji le še vprašanje časa?	63 % Da, 28 % Ne in 9 % Ne vem, me ne zanima (24ur.com 2009č).	5.663
20. julij–30. september 2009	Ali vas je zaradi širjenja nove gripe strah potovati?	53 % Da in 47 % Ne (24ur.com 2009c).	11.499
3.–4. november 2009	Ali se boste cepili proti novi gripi?	7 % Da, 87 % Ne in 6 % Ne vem, me ne zanima (24ur.com 2009d).	6.841

sodnimi stroški« (24ur.com 2010c). Cena odmerka je znašala 7,5 EUR. Samo »Francija je kupila 94 milijonov odmerkov cepiva, torej več kot enega za vsakega prebivalca, v skupni vrednosti skoraj 900 milijonov evrov« (Novice.Dnevnik.si 2010e). Cena odmerka je tako znašala 9,57 EUR. »Nemčija je pri družbi GlaxoSmithKline kupila 50 milijonov odmerkov cepiva« (24ur.com. 2009f). »Španija je svoja naročila bolj razpršila. Največ, 22 milijonov doz, je nabavila pri Novartis, 14,7 milijona pri GlaxoSmithKline ter 400 tisoč doz pri družbi Sanofi-Aventis« (24ur.com. 2009f).

Iz podatkov Tabele 5.1 lahko sklepamo, da so ljudje zaradi vse večje medijske histerije skozi čas vse bolj dobivali občutek, da gre za moralno paniko. Junija in julija jih je 58 % izrazilo strah pred okužbo z virusom nove gripe, julija in septembra jih je 63 % pričakovalo večji izbruh epidemije v Sloveniji, julija in septembra pa jih je bilo le še 53 % zaskrbljenih, da bi se med potovanjem okužili. Cepilo se jih je nekoliko manj, kot jih je sprva napovedovalo, in sicer po podatkih IVZ RS do februarja najmanj 103.000, kar je dobrih 5 % celotnega prebivalstva Slovenije (Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije 2009). Podobni ignoranci cepljenja so bili priča tudi v ZDA. V *Review of H1N1 Polls* (Harvard School of Public Health 2010) so zapisali, da se ljudje v glavnem niso cepili zaradi dvomov, ki so jih imeli glede varnosti cepiva, in zaradi pomanjkanja skrbi glede posledic nove gripe.

5.3 Policija in sodstvo

Med moralno paniko običajno zaradi pritiska javnosti, ki si želi javnega linča domnevnega deviantneža ali deviantne skupine, pride celo do boljšega sodelovanja med civilnim in državnim nivojem. Država na ta način »učinkoviteje rešuje probleme, ki izvirajo iz domnevne grožnje« (Goode in Ben-Yehuda 1994, 27). Vendar pa tu sploh ne gre za učinkovitost, ker je le-ta vezana na domnevno grožnje. Opravka imamo zgolj in samo z domnevno učinkovitostjo oblasti.

Moralna panika lahko služi za upravičenje povečanja pristojnosti državnih organov fizične prisile in sodstva. Javnost zaradi povečanega občutka strahu začne pritiskati na policijo in sodstvo; zahteva strožje kazni, še zlasti za deviantne posameznike ali skupine, večjo zavzetost pri pregonu organiziranega kriminala, prav tako zahteva povečanje pristojnosti represivnih organov ali celo prenos dela tovrstnih pristojnosti na nedržavne izvajalce.

Virusa ni možno aretirati in obsoditi, lahko pa se obsodi ministra. Pogodbi, ki jo je minister za zdravje Republike Slovenije, Borut Miklavčič, podpisal s podjetjem GlaxoSmithKline, je bila očitana nezakonitost (Zajec 2010). Vpletla se je tudi informacijska pooblaščenka, Nataša Pirc Musar, ki je od vpletenih zahtevala vpogled v pogodbo (Novice.Dnevnik.si 2010g). Februarja 2010 so bili deli pogodbe, za katere je informacijska pooblaščenka tako menila, razglašeni za javno dostopne podatke (24ur.com 2010c).

5.4 Politiki

Politiki, če želijo okrepiti svojo verodostojnost v očeh javnosti, se morajo postaviti po robu deviantnežem. Moralna panika je idealno stanje kaosa, iz katerega lahko samo še okrepijo svoj red z manifestacijo svoje politične moči v obliki sprejetja nove, proti deviantnežem strožje zakonodaje. Politiki si tako izberejo šibkega nasprotnika, ki je še vedno samo domnevni nasprotnik in za deviantneža označen (Cohen 1972, 138). Borut Miklavčič, minister za zdravje v času pandemije, je 22. februarja 2009 za Dnevnik izjavil: »Če Slovenija ne bi imela cepiva, jaz ne bi bil več minister« (Novice.Dnevnik.si 2010a). Politika si tudi v Sloveniji ni drznila tvegati; z nakupom cepiva, kot je to storila večina vlad, je podlegla moralni paniki.

Popolnoma drugačna, izjemna, je bila situacija na Poljskem. Poljska ministrica za zdravje, Ewa Kopacz, je 4. aprila 2010 na obravnavi o postopkih ob izbruhu pandemije H1N1 (prašičje gripe), ki jo je v Parizu organiziral odbor Parlamentarne skupščine Sveta Evrope (*Parliamentary Assembly Council of Europe – PACE*) za socialne, zdravstvene in družinske zadeve, povedala naslednje: »Vlade ne smejo podleči medijski histeriji in postati talke interesnih skupin ter strokovnjakov, povezanih z zasebnimi podjetji« (Dobro jutro 2010). Izpostavila je tudi dejstvo, da farmacevtska podjetja postavljajo pogoje, s katerimi odgovornost pri morebitnih stranskih učinkih prelagajo na vlade.

5.5 Skupine pritiska

Skupine pritiska nastanejo in se mobilizirajo v primeru, da ljudje niso zadovoljni z načinom in potekom reševanja moralne panike. Goode in Ben-Yehuda (1994, 118) ločujeta med dvema skupinama pritiska, ki lahko povzročita izbruh moralne panike, in sicer med lobiji, ki so tesno povezani s političnimi in gospodarskimi elitami, in družbenimi gibanji, ki pa teh povezav, in s tem tudi povezav z mediji, nimajo. Pot v medijski prostor je družbenim gibanjem, za razliko od lobijev, močno otežena, zato skušajo medijsko pozornost pritegniti s cepetajočim in šok-terapevtskih pristopom.

Lobiji farmacevtskih podjetij so bili v tej moralni paniki zelo vplivni (24ur.com 2010b). Oktobra 2002 je WHO na svojem sedežu v Ženevi sklicala srečanje strokovnjakov s področja gripe. Čez dve leti, leta 2004, je WHO izdala dokument z naslovom *WHO Guidelines on the Use of Vaccines and Antivirals during Influenza Pandemics* (WHO 2004). Poglavje tega dokumenta, *Considerations for the Use of Antivirals During an Influenza Pandemic*, je sestavil Fred Hayden. Ta je sodeloval tudi pri pripravi dokumenta *Pandemic influenza*

preparedness and guidance (PIPG) (WHO 2009a). BMJ (2010) poroča, da so se sestanka v Ženevi v imenu podjetij Roche in Aventis Pasteur poleg Freda Haydna udeležila še Karl Nicholson in Ab Osterhaus. Za BMJ (2010) so vsi potrdili, da so bili na plačilni listi teh podjetij, medtem ko WHO in obe farmacevtski podjetji to zanikajo.

Skupine pritiska so v medijih obravnavane, vsaj dokler so bile same pobudnice teme, ki bi bila njim po godu, in so medijem ponujale primarne definicije kot verodostojne in dobronamerne skupine, ki jim je mar za človekovo zdravje.

5.6 Ljudski hudiči

Ljudski hudiči so tisti akterji, proti katerim je naperjena moralna panika s strani prej naštetih akterjev. Cohen uporabi besedno zvezo ljudski hudič (angl. *folk devil*) za poimenovanje poosebitve zla. »Pri tem je bistveno, kako družba označuje kršitelje pravil, ki pripadajo določenim deviantnim skupinam in od koga ali česa je nekaj deviantno in drugačno« (Cohen, 1994, 12). Ljudski hudič je lahko oseba ali družbena skupina, katere obnašanje je v očeh večine označeno za deviantno, ob čemer pa je strah pred domnevno grožnjo ljudskega hudiča moralnemu redu realno zanemarljiv.

Ljudskega hudiča, pri čemer bi le-ta bil družbena skupina ali oseba, v primeru moralne panike ob novi gripi, ni. Ljudski hudič je bil sam izbruh pandemije nove gripe. Ljudje so iskali krivca, vendar so opazili, da virus nove gripe ne nosi odgovornosti, na podlagi katere bi ga lahko linčali ali zažgali na grmadi. Najbolj so lahko odgovorni posamezniki kot fizične osebe, nekoliko manj pa pravne osebe, ki se skrivajo za masko pravne subjektivitete. Pri pravnih osebah pa gre zaradi razpršene odgovornosti za odgovornost vseh in nikogar.

6 ZAKLJUČEK

Moralna panika nove gripe ima značilnost sodobne moralne panike, za katero je značilno, da »ni osredotočena samo na določeno deviantno družbeno skupino, kot so npr. najstniki, ki se potikajo po kavarnah, mladi zasvojenici z drogami ali temnopolti roparji idr.« (Thompson 1998, 2).

V nalogi sem ugotovil, da so odločilno vlogo pri moralni paniki nove gripe odigrale interesne skupine, med njimi zlasti WHO in farmacevtske multinacionalke, ki so z moralno paniko pridobile največ. Dokler so le-te medije zalagale z gradivom, so mediji prednostno tematizirali novo gripo, po božično-novoletnih praznikih pa se je tehtnica nagnila stran od WHO in farmacevtov. Količina objavljenih novic na temo nove gripe je prav tako strmo padla. WHO in farmacevtska industrija sta kmalu po vrhuncu moralne panike postali tarča očitkov nezadovoljnih kupcev cepiva, torej držav, in nevladnih organizacij, ki so svarile pred domnevno škodljivostjo cepiva.

Ko so mediji ugotovili, da občinstvo vse manj verjame v resnost pandemije, so se mu zaradi svoje večinoma tržne usmerjenosti prilagodili. Ker marketinški splet farmacevtske industrije ni uspel, je le-ta z novim letom medije prenehala zalagati z vsebinami. Sočasno je prišlo še do enega ključnega dogodka; kupci cepiva, torej vlade, so ugotovili, da so si s pogodbami o nakupu cepiva naredili veliko finančno škodo.

Proces neprestanega iskanja ljudskega hudiča, ki bi lahko nosil odgovornost in bi se ga dalo linčati, je na ravneh posameznih držav pripeljal do revizij teh pogodb. Izkazalo se je, da državam ni preostalo drugega, kot da cepivo kupijo pod še tako slabimi pogoji. Takrat je iskanje krivca z ravni posameznih držav prešlo na superdržavno, tj. evropsko, in s tem so se v medijih začele pojavljati obtožbe, ki so letele na WHO in farmacevtske korporacije. A tudi tu se mediji niso pokazali za preiskovalce v imenu javnosti, saj so namesto da bi parafrazirali izjave za javnost WHO, parafrazirali izjave za javnost držav oz. superdržav, tj. EU.

Deset največjih farmacevtskih podjetij v svetovnem merilu je samo v zadnjem četrtletju leta 2009 zaslužilo 3,3 milijarde ameriških dolarjev. Ljudstvo je spoznalo, da je šlo za histerično pretiravanje, čeprav je sprva zaradi načina poročanja medijev kazalo, da bi bili vsi za cepljenje in da so vsi podlegli paniki. Večja ko je bila histerija te panike, na večji odpor so naletele interesne skupine.

Razmerje med tremi agendami prednostnega tematiziranja, javno, medijsko in politično agendo, ki je poganjalo moralno paniko, se je z neuspehim iskanjem ljudskega hudiča porušilo do te mere, da je prišlo do ugašanja moralne panike. Glavni akterji so tudi spoznali, da je nastala okoliščina moralna panika, kar je še dodatno pripomoglo k sesuvanju moralne panike same vase. Nastal je paradoks, ki je povzročil to implozijo. Moralna panika je torej postala sama sebi ljudski hudič. Kompresija vseh sil čez čas povzroči eksplozijo, ki pa ima za posledico nastanek novega reda in zakonitosti, ki so torej posledica moralne panike.

7 LITERATURA

Beck, Ulrich. 1997. Subpolitics. Ecology and the Disintegration of Institutional Power. *Organization and Environment* 10 (1): 52–65.

British Medical Journal. 2010. *WHO and the pandemic flu "conspiracies"*. Dostopno prek: http://www.bmj.com/cgi/content/full/340/jun03_4/c2912 (19. junij 2010).

- Burr, Vivien. 1995. *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- Delo.si*. 2009. Razglasili pandemijo nove gripe, 11. junij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/82490> (13. avgust 2010).
- Dobro jutro*. 2010. Naslednje pandemije ne bomo jemali resno, 4. april. Dostopno prek: http://www.dobrojutro.net/novice/svet/naslednje_pandemije_ne_bomo_jemali_resno/144563 (19. junij 2010).
- European Medicines Agency. 2010. *European Medicines Agency pandemic influenza (H1N1) website*. Dostopno prek: http://www.ema.europa.eu/influenza/vaccines/authorisation_procedures.htm (19. junij 2010).
- European Patents Office. 2006. *Use of an influenza virus an oil-in-water emulsion adjuvant to induce CD4 T-cell and/or improved B-memory cell response*. Dostopno prek: <http://v3.espacenet.com/publicationDetails/biblio?CC=WO&NR=2006100109&KC=&FT=E> (19. junij 2010).
- Hall, Stuart, Chas Critcher, Tony Jefferson, John N. Clarke in Brian Roberts. 1978. *Policing The Crisis: Mugging, the State and Law and Order*. London: Palgrave Macmillan.
- Hall, Stuart. 1996. *Critical Dialogues in Cultural Studies*. London: Routledge.
- Harvard School of Public Health. 2010. *Review of H1N1 Polls Shows Key Reasons Most Americans Skipped Vaccine Were Worries About Its Safety and Lack of Concern About Illness*. Dostopno prek: <http://www.hsph.harvard.edu/news/press-releases/2010-releases/h1n1-polls-show-americans-skipped-vaccine-due-to-safety-worries.html> (19. junij 2010).
- Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije. 2009. *Tedensko spremljanje gripe in drugih akutnih okužb dihal*. Dostopno prek: http://www.ivz.si/?ni=165&pi=5&_5_Filename=1782.doc&_5_MediaId=1782&_5_AutoResize=false&pl=165-5.3 (19. junij 2010).
- Kalorama Information. 2010. *Pharmaceutical Companies Earned Over \$3 Billion on H1N1 Vaccine: Report*. Dostopno prek: <http://www.kaloramainformation.com/about/release.asp?id=1625> (19. junij 2010).
- Knavs, Nina. 2009. Priprave na bolnike z novo gripo. *Novice.Dnevnik.si*, 23. september. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042301359> (20. junij 2010).

Knavs, Nina. 2010. Obolevnost za novo gripo upada, cepivo ostaja, usoda presežkov nejasna. *Novice.Dnevnik.si*, 12. januar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042329093> (19. junij 2010).

Luthar, Breda. 1997. Subjektiviteta skozi tekste v "družbi tveganja". *Časopis za kritiko znanosti* 183: 107–130.

McRobbie, Angela. 1994. *Postmodernism and Popular Culture*. London: Routledge.

Multimedijski center Radiotelevizije Slovenija. 2009a. Fronta proti (pandemski) gripi odprta - cepljenje se je začelo, 28. oktober. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/zdravje/fronta-proti-pandemski-gripi-odprta-cepljenje-se-je-zacelo/215620> (19. junij 2010).

- - - 2009b. Prva smrtna žrtev nove gripe v Sloveniji, 3. november. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/zdravje/prva-smrtna-zrtev-nove-gripe-v-sloveniji/216032> (19. junij 2010).

- - - 2009c. Nova gripa: umrl 62-letnik, 8. december. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/zdravje/nova-gripa-umrl-62-letnik/218698> (19. junij 2010).

- - - 2009č. Virus v Mehiki in ZDA "potencialna pandemija", 25. april. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/zdravje/virus-v-mehiki-in-zda-potencialna-pandemija/99422> (19. junij 2010).

- - - 2010a. Nepravilnosti tudi v italijanski pogodbi o dobavi cepiva, 25. januar. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/zdravje/nepravilnosti-tudi-v-italijanski-pogodbi-o-dobavi-cepiva/222106> (19. junij 2010).

- - - 2010b. WHO: Pandemije nove gripe H1N1 je uradno konec, 10. Avgust. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/who-pandemije-nove-gripe-h1n1-je-uradno-konec/236636> (23. Avgust 2010)

Novice.Dnevnik.si. 2009a. Nova gripa: Matej Lahovnik se je že cepil, Katarina Kresal in Karl Erjavec se ne bosta, 10. november. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042314135> (19. junij 2010).

- - - 2009b. Pahor pozval k cepljenju: Pandemija nas lahko postavi v nepredvidljivo gospodarsko in socialno situacijo, 30. november. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042319251> (19. junij 2010).
- - - 2009c. Najuspešnejša zaščita je cepljenje, 30. november. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042319071> (19. junij 2010).
- - - 2009č. Inštitut za varovanje zdravja: Proti novi gripi se je cepilo že okoli 100.000 oseb, 18. december. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042324371> (19. junij 2010).
- - - 2009d. Nemčija namerava prodati odvečne količine cepiva proti novi gripi, 7. december. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042321289> (19. junij 2010).
- - - 2009e. Pandemija je doživela vrh: Nova gripa je po svetu ubila več kot 11.500 ljudi, 24. december. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042325829> (19. junij 2010).
- - - 2009f. V Sloveniji prva smrtna žrtev nove gripe, zdavniki pravijo, da najverjetneje ne zadnja, 3. november. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042312055> (28. junij 2010).
- - - 2010a. Borut Miklavčič: Pogodbo za cepivo sem podpisal v času grožnje pandemije, 12. februar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042337284> (19. junij 2010).
- - - 2010b. Slovenijo je v letu 2009 ogrožal tudi virus: Zaradi nove gripe je umrlo 13 ljudi, 1. januar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042326744> (19. junij 2010).
- - - 2010c. Skupščina Sveta Evrope zahteva hitro preiskavo: Je WHO ponaredila dokaze za razglasitev pandemije nove gripe?, 9. januar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042328708> (19. junij 2010).
- - - 2010č. EU preiskuje: Ali so pandemijo nove gripe razglasili zaradi pritiska farmacevtskih podjetij?, 7. januar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042328258> (19. junij 2010).

- - - 2010d. Francija prodaja več milijonov odmerkov odvečnega cepiva proti novi gripi. 3. januar 2010. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042327174> (19. junij 2010).

- - - 2010e. Lažna pandemija: WHO je pripravljena na preiskavo odziva ob izbruhu nove gripe, 12. januar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042329369> (19. junij 2010).

- - - 2010f. Strokovnjaki WHO bodo preučili, ali je konec pandemije nove gripe, 11. februar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/zdravje/1042336929> (19. junij 2010).

- - - 2010g. Urad informacijske pooblaščenke odloča, ali je tajnost pogodbe za nabavo cepiva proti novi gripi upravičena, 13. januar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042329733> (19. junij 2010).

Pečnik, Polona. 2009. Začetek kampanje Ustavimo gripo. *Dobro jutro*, 10. september. Dostopno prek: <http://www.dobrojutro.net/novice/slovenija/139098/?apage=1> (19. junij 2010).

Pizzi, Richard. 2010. Pharma companies earned \$3B on H1N1 vaccine. *Healthcare-Finance News*, 11. maj. Dostopno prek: <http://www.healthcarefinancenews.com/news/pharma-companies-earned-3b-h1n1-vaccine> (19. junij 2010).

Trček, Eva. 2009a. Cepljenje proti novi gripi – argumenti PROTI. *Vizita.si*, 4 november. Dostopno prek: http://vizita.si/clanek/infekcijske_bolezni/cepljenje-proti-novi-gripi-argumenti-proti.html (19. junij 2010).

- - - 2009b. Cepljenje proti novi gripi – argumenti ZA. *Vizita.si*, 4. november. Dostopno prek: http://vizita.si/clanek/infekcijske_bolezni/cepljenje-proti-novi-gripi-argumenti-za.html (19. junij 2010).

World Health Organization. 2004. *WHO guidelines on the use of vaccines and antivirals during influenza pandemics*. Dostopno prek: http://www.who.int/entity/csr/resources/publications/influenza/11_29_01_A.pdf (19. junij 2010).

- - - 2005a. *Global Influenza Preparedness Plan*. Dostopno prek: http://www.who.int/csr/.../influenza/WHO_CDS_CSR_GIP_2005_5.pdf (19. junij 2010).

- - - 2005b. *International health regulations*. Switzerland: WHO Library Cataloguing-in-Publication Data.

- - - 2009a. *Pandemic influenza preparedness and guidance*. France: WHO Library Cataloguing-in-Publication Data. Dostopno prek: <http://www.who.int/csr/disease/influenza/PIPGuidance09.pdf> (19. junij 2010).

- - - 2009b. *Influenza (Seasonal)*. Dostopno prek: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs211/en/> (19. junij 2010).

- - - 2009c. *Situation updates - Pandemic (H1N1)*. Dostopno prek: <http://www.who.int/csr/disease/swineflu/updates/en/index.html> (19. junij 2010).

- - - 2010a. *What is the pandemic (H1N1) 2009 virus?* Dostopno prek: http://www.who.int/csr/disease/swineflu/frequently_asked_questions/about_disease/en/index.html (19. junij 2010).

- - - 2010b. *Pandemic (H1N1) 2009 - update 104*. Dostopno prek: http://www.who.int/csr/don/2010_06_11/en/index.html (19. junij 2010).

Vizita.si. 2010. Po cepljenju za novo gripo paralizirana od vratu navzdol, 2. februar. Dostopno prek: <http://vizita.si/clanek//novice/paralizirana-zaradi-novega-cepiva.html> (28. junij 2010).

Zajec, Diana. 2010. Pogodba bo delno razkrita. *Delo.si*, 11. februar. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/99064> (19. junij 2010).

24ur.com. 2009a. Anketa: Ali se bojite, da bi nov virus prašičje gripe prišel tudi v Slovenijo?, 30. november. Dostopno prek: http://24ur.com/specialno/ankete/19.html?&page=19&p_all_items=1918 (19. junij 2010).

- - - 2009b. Anketa: Se bojite okužbe z novo gripo?, 7. julij. Dostopno prek: http://24ur.com/specialno/ankete/17.html?&page=17&p_all_items=1918 (19. junij 2010).

- - - 2009c. Anketa: Ali vas je zaradi širjenja nove gripe strah potovati?, 30. september. Dostopno prek: http://24ur.com/specialno/ankete/16.html?&page=16&p_all_items=1923 (19. junij 2010).

- - - 2009č. Anketa: Menite, da je večji izbruh nove gripe v Sloveniji le še vprašanje časa?, 17. september. Dostopno prek: http://24ur.com/specialno/ankete/13.html?&page=13&p_all_items=1918 (19. junij 2010).
- - - 2009d. Anketa: Ali se boste cepili proti novi gripi?, 4. november. Dostopno prek: http://24ur.com/specialno/ankete/11.html?&page=11&p_all_items=1918 (19. junij 2010).
- - - 2009e. Izbruhnila nova oblika prašičje gripe, 24. april. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/svet/izbruhnila-nova-oblika-prasicje-gripe.html> (13. avgust 2010).
- - - 2009f. Španija in Nemčija bi vrnila cepivo, 17. december. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/spanija-in-nemcija-bi-vrnili-cepivo.html> (19. junij 2010).
- - - 2010a. 'Država le prevzela preveč nase', 14. april. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/drzava-le-prevzela-prevec-nase.html> (19. junij 2010).
- - - 2010b. Leto dni kasneje: Je na WHO vplival farmacevtski lobi?, 22. april. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/svet/leto-dni-kasneje-je-na-who-vplival-farmacevtski-lobi.html> (19. junij 2010).
- - - 2010c. 'Pogodba z GSK je v nasprotju z zakonom', 11. februar. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/pogodba-je-razkrita.html> (19. junij 2010).
- - - 2010č. Preiskava o 'lažni pandemiji', 12. januar. Dostopno prek: <http://vizita.si/clanek//novice/preiskava-o-lazni-pandemiji.html> (28. junij 2010).

8 PRILOGE

Priloga A: Faze razvoja pandemije po WHO

Tabela A.1: Faze razvoja pandemije po WHO

Faze razvoja pandemije	Ocena možnosti izbruha pandemije	Opis lastnosti posamezne faze
Faza 1	Negotova možnost	Virus, ki kroži med živalmi, ni okužil človeka.
Faza 2		Virus, ki kroži med domačimi in divjimi živalmi, je okužil človeka. Dokazana okužba človeka se ima za potencialno grožnjo izbruha pandemije.
Faza 3		Živalski ali človeško-živalski resonančni virus influence je sprožil več sporadičnih primerov okužb človeka z virusom. Do prenosa virusa s človeka na človeka še ni prišlo.
Faza 4 (27. 4. 2009)	Srednja do visoka možnost	Virus se prenaša s človeka na človeka.
Faza 5 (29. 4. 2009)	Visoka do gotova možnost	Isti virus je povzročil okužbe pri ljudeh v vsaj dveh državah iste WHO-regije.
Faza 6 (11. 6. 2009)	Pandemija je izbruhnila	Poleg kriterijev faze 5 pride pri tej še do okužbe človeka z virusom pri vsaj še eni družavi v drugi WHO-regiji.
Obdobje po vrhuncu		Število novih okužb se manjša, saj je bil vrhunec pandemije dosežen.
Možen novi val pandemije		Število okužb po državah se ponovno večja.
Po-pandemsko obdobje		Število okužb ne presega sezonskih okužb.

Vir: WHO (2009a, 27) in WHO (2010a).

Priloga B: Število objavljenih prispevkov o novi gripi na Dnevnik.si, Delo.si in Rtv slo.si

Tabela B.1: Število objavljenih prispevkov o novi gripi na Dnevnik.si, Delo.si in Rtv slo.si

Obdobje	Rtvslo.si (MMC)	Delo.si	Dnevnik.si
apr 09	5	1	47
maj 09	19	16	71
jun 09	13	8	44
jul 09	18	12	86
avg 09	7	8	50
sep 09	6	6	48
okt 09	10	5	38
nov 09	26	23	119
dec 09	10	7	42
jan 10	4	0	17
feb 10	2	1	9
mar 10	2	3	4
apr 10	0	1	1
maj 10	0	0	1